

PAPER DETAILS

TITLE: Kurtub  nin "el-C  mi" li Ahk  mi'l-Kur'  n" Adli Tefsiri   r  evesinde Cinler Meselesi

AUTHORS: Mehmet DEMİR

PAGES: 10-48

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1963642>

GİBTÜ İslami İlimler Fakültesi Dergisi SIRAT
GIBTU Journal of Faculty of Islamic Sciences SIRAT
ISSN 2757-8631 | e-ISSN 2717-8064
Kasım / November 2021, 2/2: 10-48

**Kurtubî'nin *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Ḳur'ân* Adlı Tefsiri
Çerçevesinde Cinler Meselesi**

Mehmet DEMİR

Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi,
İslami İlimler Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı
Assis. Prof., Gaziantep Islamic Science and Technology University,
Faculty of Islamic Sciences, Department of Tafsir
Gaziantep, Turkey
mdemir6358@gmail.com
orcid.org/0000-0001-5808-7522

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 08 Eylül / September 2021

Kabul Tarihi / Accepted: 07 Ekim / October 2021

Yayın Tarihi / Published: 30 Kasım / November 2021

Yayın Sezonu / Pub. Date Season: Kasım / November

Cilt-Sayı / Volume-Issue: 2/2

Sayfa: 10-48

Atıf / Citation: Demir, Mehmet. “Kurtubî'nin *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Ḳur'ân* Adlı Tefsiri Çerçevesinde Cinler Meselesi [The Issue of Jinns in the Framework of Kurtubî's Tafsir *Al-Câmi' li-aḥkâmi'l-Ḳur'ân*]” *Sırat* 2/2 (Kasım/ November 2021): 10-48.

İntihal Taraması / Plagiarism Detection: Bu makale en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal taramasından geçirildi. / This article has been reviewed by at least two referees checked for plagiarism.

Kurtubî'nin *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân* Adlı Tefsiri Çerçevesinde Cinler Meselesi*

Öz

İnsanlık tarihinde merak edilen konulardan biri cinlerin varlığı ve mahiyetidir. Cinlerin mevcudiyeti hakkında kesin deliller bulunmasına rağmen konuyla ilgili şüphe uyandıran bazı görüşler mevzubahistir. Kurtubî tefsiri çerçevesinde cinlerin bulunmadığı görüşünün isabetli olmadığı, Kur'ân, Sünnet ve aklî delillerle gösterilmiştir. Söz konusu delillere göre cinler, insanlar gibi söylem ve eylemlerinden sorumlu tutulacaklar ve amellerine göre cennet veya cehennem ehli olacaklardır.

Cinlerin görülüp görülmemesi, birbirleriyle ve diğer varlıklarla etkileşimi gibi hususları ele alan makale ve kitapların yanında cinlerle ilgili bilgi veren âlimlerden biri İmam Kurtubî'dir. O, cinlerin varlığını reddedenlere karşı onların ileri sürdüğü gerekçelerden daha güçlü deliller göstererek cinlerin varlığını savunmuştur. Cinlerin birbiriyle ve diğer varlıklarla karşılıklı etkileşimde olduklarını da belirtmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'ân, Cin, İnsan, Kurtubî.

* Bu makale, Mehmet Demir'in 2015 yılında Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Bölümü Tefsir Anabilim Dalı'nda hazırlamış olduğu "Kurtubî'nin Cinler Hakkındaki Görüşü" adlı doktora seminer çalışmasından üretilmiştir.

The Issue of Jinns in the Framework of Kurtubî's Tafsir Al-Câmi' li-aḥkâmi'l-Ḳur'ân

Abstract

One of the subjects of curiosity in the history of humanity is the existence and nature of jinn. Although there is definite evidence about the existence of jinn, there are some opinions that cast doubt on the subject. It has been shown via the Qur'an, Sunnah, and rational proofs that the view that there are no jinns within the framework of Qurtubi's commentary is not correct. According to the evidence in question, jinn will be held responsible for their words and actions like humans, and they will be the inhabitants of Paradise or Hell according to their deeds.

Imam Qurtubi is one of the scholars who give information about jinn besides articles and books that deal with issues such as whether jinn seems or not and their interaction with each other and with other beings. He defended the existence of jinn by showing hard evidence against those who deny the existence of jinn than the justifications they put forward. He also stated that jinn interacts with each other and with other beings.

Keywords: Tafsir, Qur'an, Jinn, Human, Qurtubi.

Giriş

Cinler, insanlık tarihi boyunca kemiyet, keyfiyet ve mahiyet itibarıyla merak edilen varlıklardandır. Cinler, var mıdır yok mudur, varsa cin ne demektir, cinlerin birbirleriyle ve diğer varlıklarla teması başka bir ifadeyle cinlerin melek, insan ve hayvanlarla hatta kendi aralarında etkileşimleri var mıdır, görülebiliyorlar mı görülmüyorlar mı, cinlerin yaşadığı âlem nasıldır? gibi sorular, önceki asırlarda bazı müellifler tarafından ele alındığı gibi günümüzde de birçok kitap ve makalenin konusu olmuştur. Kur'an'ın cinlerden bahsetmiş olması hasebiyle cinler, müfessirlerin üzerinde önemle durdukları mevzular arasında yer almışlardır. Onüçüncü asrın âlimlerinden Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî (ö. 671/1273) de, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Ḳur'ân* adlı tefsirinde cinler hakkında ilgi çeken açıklamalarda bulunmuştur.

Kur'an'a göre cinler, Allah Teâlâ'ya ibadet etmede, O'nun emir ve yasaklarına uymada insanlar gibi muhatap kabul edilmiş ve işledikleri amelleri ile yargılanacakları bildirilmiştir.¹ Ayrıca cinlerden bir kısmının Hz. Süleyman'ın emri altına verildiği,² bir kısmının da Hz. Peygamber'i dinlediği belirtilmiştir.³ Kur'an'daki 114 sûreden birinin adı Cin sûresidir. Anlaşıyor ki Kur'an, çeşitli vesilelerle cinlerden bahsetmiştir. Hz. Peygamber de muhtelif sebeplerle cinler hakkında beyanlarda bulunmuştur. Dolayısıyla Kur'an ve Sünnet'te cinlere dair verilen bilgilere muttali olmak, günümüzde de önem arz etmiştir.

Makalede, cinler, Kurtubî'nin tefsiri çerçevesinde ele alınmıştır. Âyetlerin mealleri, ehemmiyetine binaen âyetlerin asılları ile birlikte verilmiştir. Âlimlerin görüşlerine büyük ölçüde yer verilmiştir. Cinlerin yaratılışı, cin kavramıyla ilgili lafızlardan olmak üzere iblis, şeytan ve

¹ Bk. el-En'am 6/130; el-A'râf 7/38, 179; Fussilet 41/25; el-Ahkaf 46/18; ez-Zâriyât 51/56; er-Rahmân 55/33.

² Bk. en-Neml 27/17, 39; Sebe' 34/12, 14.

³ el-Ahkaf 46/29; el-Cin 72/1.

melek kelimeleri, onların görülüp görülmemesi, Kur'ân'ı dinleyen cinler, cinlerin mükellefiyeti, cinlerin şeytan ve insanlarla ilişkileri gibi konular üzerinde durulmuş ve neticede elde edilen sonuçlar ortaya konulmuştur.

1. Cinler Hakkında Bazı Mülâhazalar

Cinler, gayb âleminde oldukları için müteşâbihâtıdır. Onlarla ilgili bilgi sahibi olmada insan aklı yetersizdir. Dolayısıyla cinler, ancak âyet ve hadislerde yer alan bilgiler vasıtasıyla anlaşılabilir. Bu açıdan vahyin verdiği bilgilere müracaat etme mecburiyeti vardır. Dolayısıyla bu konuda öncelikli olarak Kur'ân'a başvurulur.

Allah Teâlâ cinler hakkında şöyle buyuruyor:

وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِ السَّمُومِ *Cânn'ı da daha önceden içeriye nüfûz eden yakıcı (semûm, çok zehirli) ateşten yarattık.*⁴

Kurtubî'ye göre, âlimler, cinlerin yaratıldıkları aslın ne olduğu hususunda farklı görüşlere sahiptirler. Bazısı, cinleri İblis'in, insanları da Hz. Âdem'in çocukları olarak belirtir. Cinlerden ve insanlardan hem mü'min olanlar hem kâfir olanlar vardır. Her iki grubun iyilikleri karşılığında mükâfat, kötülükleri karşılığında ceza görecektir. Onların ortak yanlarıdır. Mü'min olan Allah Teâlâ'nın velisi, kâfir olan da şeytan durumundadır. Bazı âlimler ise, cinleri Cânn'ın, şeytanları da İblis'in yavruları olarak kabul eder. Şeytanlar, İblis ile beraber ölürler. Cinlerin müminlerinin cennete girip girmeyecekleri hakkında da farklı görüşler mevcuttur.⁵

Kurtubî'nin nazarında, âyette geçen 'cânn' kelimesi ile İblis kast edilmiştir. Allah Teâlâ, İblis'i Hz. Âdem'den önce yaratmıştır. Bunun delili şu hadis-i şeriftir: *Allah Teâlâ, Âdem'e cennette suret verdikten*

⁴ *Diyanet İşleri Meali(Yeni)* (Erişim 18 Ağustos 2021), el-Hicr, 15/27.

⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi ' li-aḥkâmi 'l-Kur'ân*, thk.Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî (Beyrut: Müessesetü'r-risale, 2006), 21: 277.

sonra dilediği kadar onu bu haliyle bıraktı. İblis, onun etrafında dönüp bunun ne olduğuna bakmaya koyuldu. Onun içinin boş olduğunu görünce, bu sefer bu yaratığın, kendi arzularına karşı koyamayacak, hâkim olamayacak bir şekilde yaratılmış olduğunu anladı.⁶ Gözle görülmeyip gözden saklı olması sebebiyle İblis'e, Cânn adı verilmiştir.⁷ Burada Kurtubî, müfessirlerin 'semûm' ile ilgili görüşlerini aktardıktan sonra meleklerin nurdan, Cânn'ın da dumansız ateşten, Hz. Âdem'in ise bize anlatılan şeyden (topraktan) yaratıldığını⁸ bildiren hadis-i şerife istinaden bütün meleklerin nurdan yaratılmış olmasının gerektiğini söyler. Böylece Kurtubî İbn Abbâs'ın (ö. 68/687-88), cinlerin de melekler gibi 'semûm ateşi'nden yaratıldığı görüşüne karşı çıkar.⁹ Kurtubî, tefsirinin başka yerinde 'semûm ateşi'nin, Allah Teâlâ'nın iki ayrı ateş yaratarak sonra bunları birbirine karıştırdığı, biri diğerini yiyip bitirdiği ateş olduğu, Allah Teâlâ'nın İblis'i ondan yarattığı görüşüne yer verir.¹⁰ Neticede Kurtubî, cinlerin, meleklerin ve insanların farklı yaratılışları itibarıyla birbirlerinden ayrı varlıklar olduğunu beyan eder ki kanaatimizce doğru olan da budur.

Allah Teâlâ cinlerle ilgili olarak yine şöyle buyuruyor:

وَلَقَدْ خَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَّارِجٍ مِنْ نَارٍ Cânn'ı da dumansız ateşten yarattı.¹¹

Kurtubî'nin naklettiğine göre, Cânn, İblis'in ve cinlerin atasıdır.¹²

⁶ Bk. Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi'u ş-şahîh* (Riyad: Dârü taybe, 2006), "el-Birr ve'sıla ve'l-âdâb", 45 (No: 2611).

⁷ Bk. İsmail b. Hammâd el-Cevherî, *Tâcü'l-Lüga ve sıhahu'l-Arabiyye* (Beyrut: Dâru'l-İlim li'l-melâyîn, 1990), "cnn", 5/2093.

⁸ Muslim, "ez-zühed ve'r-rakâik", 53 (No: 2996).

⁹ Bk. Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Ḳur'ân*, 12/206-208.

¹⁰ Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Ḳur'ân*, 20/127; bk. İbn Atıyye, *el-Muḥarrerü'l-vecîz*, thk. er-Rahhale el-Faruk vd. (Beyrut: Dâru'l-hayr, 2007), 8/164-165.

¹¹ er-Rahmân 55/15.

¹² Bk. İsmail b. Hammâd el-Cevherî, *Tâcü'l-Lüga ve sıhahu'l-Arabiyye*, thk. Ahmed Abdulğafur Attar (Beyrut: Dâru'l-İlim li'l-melâyîn, 1990), "cnn", 5/2093-2094; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, (Beyrut: Dârü sadır, ty.) "cnn", 13/96.

Cânn kelimesi, cin kavramının tekilidir.¹³ Cinlerin yaratıldığı madde olan مارج, alev ya da engellenmemiş, serbest bırakılmış ateştir yahut ateş karışımıdır.¹⁴ مارج 'in, karıştırılmış ateşin durumunu ifade etmek için kullanılan مَرَج lafzının köküdür.¹⁵

الجنّة (Cinler) kelimesi de, جَنِّي kavramının çoğuludur. الجنّة lafzının sonundaki 'yuvarlak te' (ة), çoğulun müennesliği için gelmiştir.¹⁶

Kurtubî, cinlerin varlığını inkâr etmenin mümkün olmadığını da şöyle açıklar: Mu'tezile'nin ekseriyeti, şeytan ve cinlerin mevcudiyetini kabul etmez. Onların kabul etmeyişleri, vurdumduymazlıklarını ve din ile ilgili irtibatlarının zayıflığını gösterir. Oysaki şeytan ve cinlerin varlığını kabullenmek aklın mümkündür. Kur'ân ve Sünnet de, şeytan ve cinlerin varlığını ortaya koymaktadır. Akli başında ve Kur'ân'a sarılan kişinin, aklın varlığını imkân dâhilinde olduğuna hükmettiği, şeriatın da sabit olduğunu nass ile gösterdiği şeyi kabullenmesi bir vazifesidir. *Fakat o şeytanlar kâfir idiler,*¹⁷ *Şeytanlardan da onun için denize dalanlar... vardı*¹⁸ gibi âyetler ve Cin sûresi, cinlerin varlığını gerektirmektedir. Bu hususta Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur: *Şüphesiz şeytan Âdemoğlunun içinden kan gibi akıp dolaşır.*¹⁹ Fakat bazıları ise bu hadis-i şerifi kabul etmemiştir. Bir bedende iki ruhun olmasını imkân dışı görmüştür. Lakin akıl, cinlerin -eğer birçok kimsenin dediği gibi- bedenleri latif ve basit ise, insanda gezinmesini mümkün kabul eder. Bedenleri yoğun olsaydı, yine insanda gezinmeleri

¹³ Cevherî'ye göre, "cânn", insin karşıtı olup cinnî onun tekilidir. (Cevherî, "cnn", 5/2093).

¹⁴ Bk. Ebû Ubeyde Ma'mer b. el-Müsenna, *Mecâzü'l-Kur'ân* (Mısır: Mektebetü'l-hancî, ty.), 2: 243; bk. İbn Manzûr, "cnn", 2/365-366.

¹⁵ Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'ân*, 20/126-127; bk. Fahrüddin er-Râzî, *Meḥâṭihü'l-gayb* (Beyrut: Dârü'l-fikir, 1981), 29/99.

¹⁶ Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'ân*, 22/584.

¹⁷ el-Bakara, 2/102.

¹⁸ el-Enbiyâ, 21/82.

¹⁹ Bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-şâḥih*, thk. Muhibuddîn el-Hatib v.d. (Kahire: el-Matbaatu's-selefiyye, 1400/1980), "İ'tikâf", 33 (No: 2039); Muslim, "Selâm", 39 (No. 2174, 2175).

mümkün ve doğru olacaktı. Çünkü yiyecek ve içecek, bedenın boş yerlerine girebilir. Kurtçuklar da canlı olarak insanda bulunabilir.²⁰

Bu izahtan anlaşılıyor ki, muhalifi olduğu tarafın delillerini ortaya koyduktan sonra kendi görüşünü söyleme gayretine sahip olan Kurtubî, burada pek âdeti olmayan şekilde Mu‘tezile’nin iddialarını ileri sürdüğü gerekçeleri dile getirmemiştir. Öte yandan çağındaki mevcut ilimlerden edindiğı bilgiyi gerekçe olarak kullanmıştır. İnsanda gözle görülmeye müsait olmayıp manen ve maddeten kendini hissettiren canlı varlıkları cinler hususunda örnek göstermiştir. Aslında, mesela kurtçuklar fizikî, cinler ise metafizik varlıklardır. Kurtubî, insan bedeninde hissedilip gözle görülmeyen varlıkları cinler gibi mütalaa ederek aynı kategoride değerlendirme cehdinde bulunmuştur.

2. Cin Lafzı İle İlgili Kavramlar

Cin lafzı ile ilgili kavramlara geçmeden önce şu belirtilmelidir ki ڤ (cin) kavramı, ج (cim) ve ن (nun) harflerinden oluşmuştur. Arap dilinde bu iki harften oluşan kelimeler, bir nesneyi örten-kapatan, gizleyen-saklayan ayrıca örtünen-kapanan, gizlenen-saklanan anlamına gelir. ڤ (cin) lafzı gizlemek-saklamak anlamındaki الإڤتئان mastarından türemiş²¹ olup görünen anlamındaki insanın zıttı olan varlığı ifade eder. Bununla birlikte cin, kendisinden korkulup sakınılan ve görünmeyen anlamına gelir. Böylece örtülü olup gözle görünmeyen, saklanan her nesne ڤ olarak adlandırılır. Ayrıca gerçek anlamı, gizli ve görünmeyen olan cin kavramı, mecazî olarak değişik şeylere ad veya sıfat olmuştur. Örneğin; insanın bedenini örtüp saklayan zırha جُنَّة (cünne), annesinin karnında olup henüz doğmamış çocuğa, (görünmediğı için) جَنِين (cenîn), yüksek ağaçların gizleyip örttüğü bahçeye جَنَّة (cennet), bedeni örtmesi nedeniyle elbiseye ve her şeyi örttüğünden dolayı gecenin karanlığına

²⁰ Kurtubî, *el-Câmi‘ li-aḥkâmi’l-Kur‘ân*, 2/282.

²¹ Bk. İbn Fâris, Ebü’l-Hasan Ahmed, *es-Sâhibî fî fikhı’l-lügati’l-Arabiyyeti ve mesâilihâ ve sünenü’l-Arabi fî kelâmiḥâ*, thk. Ahmed Hasan Besc (Beyrut: Dâru’l-kütübi’l-ilmiyye, 1997), 36.

جَنَّ (cenân), cesedi gizlediği için kabirlere جُنُن (cenen) ve delirmeğe (aklın görünmemesi sebebiyle) جُنُون (cünûn) denilir.²² Bu kısa izahtan sonra, cin lafzı ile ilgili kavramlara şimdi geçilebilir.

2.1. İblis

Allah Teâlâ, İblis hakkında şöyle buyuruyor:

Hani وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَىٰ وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ Biz, meleklerle: 'Âdem'e secde edin' demiştik de İblis dışında derhal secde ettiler. O ise, dayattı ve kibirlenerek kâfirlerden oldu.²³

Kurtubî, âyette geçen إِبْلِيسَ lafzının mansûb oluşunu, müstesnanın muttasıl olmasına bağlar. Çünkü İblis, cumhura göre meleklerdendir. Âyetin zahirinden anlaşılan da budur.²⁴ Burada Kurtubî, şu bilgiyi de verir: İblis'in adı Azâzîl idi.²⁵ Meleklerin en şerefliilerindendi. O dört kanatlı bir melekti. Daha sonra bunlardan mahrum bırakıldı. Allah Teâlâ'ya karşı çıktı, Allah Teâlâ ona kızdı, onu kovdu ve böylece o şeytan oldu. Mâverdi'nin (ö. 450/1058) naklettiğine göre İblis, meleklerin en üstün türlerindendir. Bu nev'e الْجِنَّة (cinler) denilmiştir.²⁶ Said b. Cübeyr'e (ö. 94/713) göre ise cinler, meleklerin bir koludur, ateşten yaratılmışlardır. İblis de bunlardandır. Lakin diğer melekler nurdan yaratılmışlardır. Öbür taraftan Kurtubî, Hz. Âdem nasıl insanların babası ise İblis de cinlerin babası olduğu, bir melek olmadığı görüşünü aktarır. İblis'in asıl adının el-Hâris olduğunu söyler. Bazı âlimlere göre ise İblis'in, dünyada hayat süren ve meleklerin savaştığı cinlerden olduğunu, meleklerin onu küçükken esir aldığını, meleklerle

²² Bk. el-Cevherî, "cnn", 5/2093-2095; İbn Manzûr, "cnn", 13/92-101; Muhammed Abdürrauf el-Münâvî, *et-Tevkîf alâ mühimmâti't-te'ârîf*, thk. Abdülhamid Salih Hamdan (Kahire: Âlemü'l-kütüb, 1990), 131; bk. Emanullah Polat, "Cin Suresi Perspektifinde Cinlerin Varlığı", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 14/53 (2015), 339-340.

²³ el-Bakara, 2/34.

²⁴ Bk. İbn Atıyye, *el-Muḥarrerü 'l-vecîz*, 1/178.

²⁵ Bk. İbn Manzûr, "bls", 6/29.

²⁶ Bk. Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdi, *en-Nüket ve 'l-uyûn* (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, ty.), 1/103.

beraber kulluk yaptığını, böylece melekler ile birlikte ona seslenildiğini belirtir. Dolayısıyla Kurtubî, buradaki müstesnanın munkatı' olduğunu gösterir. Buna şu âyeti de delil getirir: مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ *Onların bir zanna uymaktan başka buna dair hiçbir bilgileri yoktur.*²⁷ Kurtubî, cinlerin melek olmadığı görüşünü savunanlardan bazısının da şunu söylediğini nakleder: Allah Teâlâ, melekleri nitelendirirken *Onlar kendilerine verdiği emirlerde Allah'a asla isyan etmezler. Ne emredilirlerse (onu) yaparlar,*²⁸ ayrıca *İblis müstesna, hemen secde etmişlerdi, o ise cinlerdendi,*²⁹ buyurmuş, böylece cinlerin meleklerden ayrı yaratıklar olduğunu bildirmiştir.³⁰

Kurtubî, cinlerin meleklerden olduğunu savunanların onun melek olmadığını iddia edenlere karşı şu cevabı verdiklerini ifade eder: Allah Teâlâ, İblis'in, bahtsız olacağını ezelden bildiği için onun meleklerden çıkmış olması -Allah Teâlâ'nın adaleti mucibince- mümkündür. *Allah Teâlâ yaptığı işten sorumlu tutulmaz.*³¹ İblis'in, ateşten yaratılması, Allah Teâlâ ona kızdığında yapısına şehvet ve arzusunun yerleştirilmesi, onun meleklerden olduğunu reddetmemek özelliğinden olmaz. Kurtubî, İblis'in, yeryüzündeki cinlerden olduğunu, sonradan esir alındığını diyenlere cevaben, İblis'in meleklerle beraber dünyadaki cinlere karşı savaştığına dair rivayetlerin geldiğini hatırlatır³² ve şöyle bir bilgiyi verir: İblis, meleklerle mensup bir canlı olan, semûm ateşinden yaratılan ve cin denilen taifedendir. Melekler nurdan yaratılmışlardır. İblis'in Süryanice adı Azâzîl, Arapça adı el-Hâris idi. Cennetin bekçilerindendi. Dünya seması meleklerinin başı idi. Oranın ve yeryüzünün etki ve otoritesi elinde idi. Melekler arasında en çok ibadet eden ve en bilgili olanlarındandı. Göklerle yer arasındakileri idare ederdi. O bundan

²⁷ en-Nisâ', 4/157.

²⁸ et-Tahrim, 66/6.

²⁹ el-Kehf, 18/50.

³⁰ Kurtubî, *el-Câmi ' li-ahkâmi 'l-Kur'ân*, 1/438-439; bk. İbn Atıyye, *el-Muharrerü 'l-vecîz*, 1/178-179.

³¹ Bz. el-Enbiyâ', 21/23.

³² Kurtubî, *el-Câmi ' li-ahkâmi 'l-Kur'ân*, 1/339.

dolayı kendisinin üstün bir şeref ve azamet sahibi olduğu görüşüne kapıldı. İşte onu küfre iten budur. Bunun sonucunda Allah Teâlâ'ya asi oldu. Allah Teâlâ onu kovulmuş bir şeytana dönüştürdü. Kurtubî, -gözle görülmedikleri için- meleklerle de cin adı verildiğini söyler³³ ve buna şu âyeti delil getirir: *Onlar kendisiyle (Allah ile) cinler arasında bir nesep uydurdular.*³⁴

Kurtubî, İblis'in, cennetin bekçilerinden olması dolayısıyla ona nisbet edildiğini, böylece İblis'in cin adının, cennetin adından türetilmiş olduğunu ifade eder.³⁵ Bazı âlimlere göre ise İblis kelimesinin, Allah Teâlâ'nın rahmetinden ümit kesmek anlamına gelen إبليس kökünden türemiş olduğunu, ayrıca zayıf bir görüş olarak bu kelimenin, Zeccâc (ö. 311/923) ve başkalarına göre, Arapça olmaması dolayısıyla Arapça bir kökten türemiş olmadığı bilgisini de verir.³⁶

Kurtubî'nin yukarıda geçen açıklamalarına göre İblis'in, her ne kadar meleklerle bağlantısı olsa da cinlerle de irtibatı vardır. Meleklerin ve İblis'in yaratılış özellikleri itibarıyla birbirlerinden farklı olması, her birini, ayrı bir tür olarak gösterir. Secde emri tağlib sanatıyla meleklerle verilmiş olması dolayısıyla İblis de kastedilmiştir.

Allah Teâlâ Kur'an'da şöyle buyuruyor:

قَالَ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ
(Allah) Buyurdu ki: Ben sana emrettiğim halde seni secde etmekten

³³ Bk. Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'an*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî (Kahire: Dârü Hicr, 2001), 1/543; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 15/290; Mâverî, *en-Nüket ve'l-uyûn*, 1/103.

³⁴ es-Sâffât, 37/158; Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'an*, 1/440; bk. Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 1/535-543.

³⁵ Bk. Mâverî, *en-Nüket ve'l-uyûn*, 1/103.

³⁶ Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'an*, 1/440; bk. Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 1/542-543; İbn Atıyye, *el-Muḥarrerü'l-vecîz*, 1/178-179.

*alıkoyan nedir? Dedi ki: Ben ondan daha hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu da çamurdan yarattın.*³⁷

Kurtubî bu âyeti açıklarken İblis'in, ateşin yukarıya çıkması, hafıflığı ve aydınlık veren bir cevher olması dolayısıyla ateşin çamurdan üstün bulunduğu görüşüne sahip olduğunu söyler. Ayrıca şu bilgiyi verir: İlk kıyas yapan İblis'tir ve yanlış kıyas yapmıştır. Buna göre her kim dinde yalnızca kendi görüşüne dayanarak kıyas yapacak olursa, Allah onu İblis ile birlikte koyar. Güneşe ve aya da ancak kıyaslar yapılarak ibadet olunmuştur. İtaat etmek, İblis'e, kıyastan daha çok yakışırdı. Fakat o Rabbine isyan etti. Sırf kendi görüşünden hareketle ilk kıyas yapan kişi odur. Nassa muhalefet halinde kıyas reddedilir.³⁸

Burada Kurtubî, İblis'in yaptığı kıyasta, Allah Teâlâ'nın, onu ateşten, Hz. Âdem'i ise çamurdan yarattığı gerçeğini söyleyerek Bakara sûresinin 34. ayetinde belirtildiği gibi, kibirlilik vasfını gösterdiğini, dolayısıyla kibirden şiddetle sakınılması gerektiğini vurgular.³⁹ Belki İblis'in asıl yanıldığı nokta, materyalist bir yaklaşımla, yalnızca yaratılış maddesine bakmasıdır. Hâlbuki aynı ham maddeden nice hayırlı şey de, nice hayırsız şey de olabilir. Nitekim aynı çamurdan Firavun da oluyor Hz. Musa da, Nemrut da oluyor Hz. İbrahim de. Aynı nurdan yaratılmış olan tüm melekler de bir değildir, bilinen dört büyük meleğin diğer meleklerle eşit olmadığı gibi.

2.2. İblis'in Zürriyeti

Allah Teâlâ İblis'in zürriyeti hakkında şöyle buyuruyor:

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ
أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ بِئْسَ لِلظَّالِمِينَ بَدَلٌ
Hani biz meleklerle, 'Âdem için saygı ile eğilin' demiştik de İblis'ten başka hepsi saygı ile

³⁷ el-A'râf, 7/12.

³⁸ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 9/166.

³⁹ Bk. Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 1/544-545.

*eğilmişlerdi. İblis ise cinlerdendi de Rabbinin emri dışına çıktı. Şimdi siz, beni bırakıp da onu (İblis'i) ve onun soyunu kendinize veliler mi ediniyorsunuz? Hâlbuki onlar sizin için birer düşmandırlar. Bu, zalimler için ne kötü bir bedeldir!*⁴⁰

Kurtubî, bu âyeti açıklarken İblis'in, kendi sulbünden zürriyetinin olup olmadığı hakkında ihtilaf bulunduğunu belirttikten sonra Şa'bî'nin şunu söylediğini nakleder: Bir adam bana, İblis'in karısı var mıdır? diye sordu. Ben, bu, benim hazır bulunmadığım bir düşündür, dedim. Daha sonra Allah Teâlâ'nın, *Onu (İblis'i) ve onun soyunu kendinize veliler mi ediniyorsunuz?* buyruğunu hatırladım. Burada karısı olmadan onun zürriyetinin olmayacağını anladım. Bunun üzerine ona, evet, dedim. Burada Kurtubî şu garip bilgiyi verir: İblis, kendi fercini yine kendisinin fercine soktu ve beş tane yumurta çıkardı. İşte zürriyetinin aslı budur. Bir diğer görüşe göre Allah Teâlâ, onun sağ baldırında bir erkeklik organı, solunda da ona bir ferc yaratmıştır. O da bunu ötekine birleştirmekte ve her gün onun on tane yumurtası çıkmaktadır. Her bir yumurtadan, erkek ve dişi olmak üzere yetmiş şeytan çıkmaktadır. Bu şeytan, çıkmakla birlikte uçuverir. Babaları nezdinde mevkileri en yüksek olanları, Âdemoğulları arasında en büyük fitne çıkaranlarıdır. Bazı âlimlerin de, İblis'in ne çocukları, ne de zürriyeti vardır, onun zürriyeti, şeytanlar arasındaki yardımcılarıdır, dediklerini ifade eder. Kuşeyrî'nin (ö. 465/1072) de Ebû Nasr'dan (ö. III./IX yy.) özetle şunu söylediğini nakleder: Allah Teâlâ, İblis'in bir zürriyetinin ve ona tabi olanların olduğunu haber vermiştir. Bunlar, Âdemoğullarına vesvese verirler ve onların düşmanındırlar. Bizim için onların doğum keyfiyetleri ile İblis'ten zürriyetin meydana gelmesine dair sabit herhangi bir rivayet yoktur. Bu bakımdan bu konuda söz söylemek sahih nakle bağlıdır.⁴¹ Kurtubî, Şeytan'ın kendi sulbünden zürriyeti bulunduğuna delil olarak *Pazara ilk giren kişi de sen olma, son çıkan kişi de sen olma.*

⁴⁰ el-Kehf, 18/50.

⁴¹ Kurtubî, *el-Câmi ' li-aḥkâmi 'l-Kur'ân*, 13/300.

Çünkü şeytan orada yumurtlamış ve orada yavrulanmıştır⁴² hadis-i şerifini gösterir.⁴³

2.3. Şeytan

Allah Teâlâ şeytan hakkında şöyle buyuruyor:

فَوَسَّوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوَائِهِمَا وَقَالَ مَا نَهَيْكُمَا رَبُّكُمَا
Derken şeytan, kapalı olan avret yerlerini birbirine göstermek için onlara fısıldayıp kafalarını karıştırdı ve 'Rabbiniz size bu ağacı sırf melek olursunuz veya ebedî yaşayanlardan olursunuz diye yasakladı' dedi.⁴⁴

Kurtubî'nin verdiği bilgiye göre, âyette geçen شَيْطَان kelimesi, شَيْطَانِ lafzının tekilidir. شَيْطَان kelimesindeki ن harfinin, hayırdan uzak anlamındaki شَطْن lafzından türediği için kelimenin aslî harflerindendir. Şeytana bu ismin verilme sebebi, haktan uzak kalması ve isyankâr olmasıdır. Zira cin olsun insan olsun veya hayvan olsun, boyun eğmeyip isyancı her çeşit varlığa şeytan denir.⁴⁵ Şeytan lafzının, helak olmak anlamında شَط / شَيْط kökünden alındığı ve sonundaki ن harfinin ziyade olduğu da söylenmiştir. Ancak Sibeveyh'e (ö. 180/796) göre herhangi bir kimse, şeytanların işlediklerini yapması halinde, Araplar ona تَشَيْطَن (şeytanlaştı) derler. Bu ise تَشَيْطَن kelimesinin, شَطْن lafzından تَشَيْطَن veyne getirildiğini açıkça gösterir. Bu kelime شَطْ' dan türemiş olsaydı bunun yerine تَشَيْط demeleri gerekirdi.⁴⁶

Burada cin konusuyla ilgili olan husus şudur: A'râf sûresinin 20. ve 21. âyetlerinde İblis'in Hz. Âdem ile konuşması söz konusudur. A'râf sûresinin, 11. âyetinde İblis lafzı kullanılırken 20. âyetinde onun

⁴² Bk. Müslim, "Fadâilü's-sahâbe", 44 (No: 2451).

⁴³ Kurtubî, el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'ân, 13/301; bk. Taberî, Câmi'u'l-beyân, 15/292-293.

⁴⁴ el-A'râf, 7/20.

⁴⁵ Bk. İbn Atiyye, el-Muḥarrerü'l-vecîz, 3/443-444.

⁴⁶ Kurtubî, el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'ân, 1/140-141; bk. Cevherî, "ştn", 5/2144-2145.

yerine şeytan kelimesi kullanılmıştır.⁴⁷ Bu ise, şeytan lafzının cinlerin atası İblis kelimesi ile doğrudan ilişkili olduğunu gösterir.⁴⁸

2.4. Melek

Allah Teâlâ meleklerle ilgili olarak şöyle buyuruyor:

*Hani rabbın meleklere, وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنِّيْ جَاعِلٌ فِي الْاَرْضِ خَلِيْفَةً ۚ 'Ben veryüzünde bir halife yaratacağım' demişti.*⁴⁹

Kurtubî, bu âyeti açıklarken şu bilgiye yer verir: مَلَك kavramı, مَلٰٓئِكَة çoğul lafzının tekilidir. Bir görüşe göre مَلَك kelimesi, مَلِك kavramından; bir diğer görüşe göre, اَلْكُنْيَا anlamını ifade eden اَرْسَلِي kelimesinden türemiştir. الْمَلَكَة ، الْمَلَكَة ، الْمَلَكَة lafızları, اَرْسَل (gönderdi, haber verdi) kavramı ile eşanlamlıdır. Buna göre مَلَك lafzının aslı, الْمَلَكَة 'dir. Ancak Araplar, الْمَلَكَة kelimesindeki ا (hemze) ile ل (lam) harflerinin yerlerini değiştirerek مَلَكَة biçimine getirmiş, daha sonra kolaylaştırıp مَلَك demişlerdir. مَلَك kelimesinin aslının, مَلَك / مَلَكَة'den مَلَك olduğu da söylenmiştir. Dolayısıyla aradaki ا (hemze) fazladır. Meânî bilginleri, مَلَك lafzının Araplar tarafından malum bir iştikakı yoktur, demişlerdir. مَلٰٓئِكَة kavramının sonundaki yuvarlak te (ة) ise, cem'i müennesin te'kidi için gelmiştir. Mübalağa için kullanıldığı da ifade edilmiştir.⁵⁰

Kurtubî'nin beyanına göre, *Onlar kendisi ile cinler arasında bir neseb uydurdular. Andolsun ki muhakkak cinler de onların hazır edileceklerini bilmişlerdir*⁵¹ âyetinde geçen *Onlar kendisi ile cinler arasında bir neseb uydurdular* buyruğu ile ilgili olarak müfessirlerin ekseriyeti, burada bahsedilen cinlerden maksadın, melekler olduğunu belirtmişlerdir. Meleklerin, Allah Teâlâ'nın kızları olduğu, anneleri bulunduğu ve bu annelerden doğmuş olduğu, annelerinin hareme alınan

⁴⁷ Ayrıca bk. el-Bakara, 2/34, 36.

⁴⁸ Bk. İbn Atıyye, *el-Muḥarrerü 'l-vecîz*, 3/532.

⁴⁹ el-Bakara, 2/30.

⁵⁰ Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'ân*, 1/392-393; bk. Cevherî, "mlk", 4/1611.

⁵¹ es-Sâffât, 37/158.

cin kadınlardan olduğu söylenmiştir. Bir görüşe göre meleklerle cin denilmesinin sebebi, görülmemeleridir.⁵² Âyette söz konusu olan cinler, meleklerden bir koldur ve bunlara الْجِنَّةُ (cinler) adı verilmiştir. Bir başka görüşe göre, meleklerle cinler denilmesinin nedeni, onların cennetlerin bekçileri olmasıdır. Aslında meleklerin hepsine cinler denilir. Âyetteki nesepten maksat ise sıhrî yakınlıktır. Yahudilerin, Allah Teâlâ cinlerle sıhrî yakınlık oluşturdu (cinlerden kadınlar ile evlendi), melekler de onlardandı. Ayrıca Kurtubî, “Kinane ve Huzaalılar’ın da, Allah Teâlâ cinlerin ileri gelenlerinden (eş edinmek üzere) istedi, cinler de Allah Teâlâ’yı en şerefli kızları ile evlendirdiler. Melekler bu cinlerin kızlarıdır.” dediğini nakleder. Kurtubî, Hasan-ı Basrî’nin (ö. 110/728), kâfirlerin Allah Teâlâ’ya ibadette şeytanı ortak koştuklarını, böylece araya koydukları nesebin bu olduğu görüşünü zikredip bu görüşü tercih ettiğini belirtir ve buna şu âyeti delil olarak zikreder: *Çünkü sizi -ibadet hususunda- âlemlerin Rabbi ile bir tutmuştuk.*⁵³ Ayrıca, *Andolsun ki muhakkak cinler,*⁵⁴ buyruğunda bahsedilen cinlerin, melekler olduğunu söyler.⁵⁵

3. Cinlerin Görülüp Görülmemesi

Allah Teâlâ, cinlerin görülüp görülmemesi ile ilgili olarak şöyle buyuruyor:

يَا بَنِي آدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُم مِّنَ الْجَنَّةِ يَنزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْآتِهِمَا إِنَّهُ يَرِيكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ
Ey Âdemoğulları! Şeytan, ana ve babanızı avret yerlerini kendilerine göstermek için üzerlerinden elbiselerini sıyırarak cennetten çıkmalarına sebep olduğu gibi, sakın sizi de fitneye düşürmesin. Çünkü

⁵² Bk. Mâverdî, *en-Nüket ve'l-uyûn*, 1/103.

⁵³ eş-Şuarâ', 26/98.

⁵⁴ es-Sâffât, 37/158.

⁵⁵ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 18/110-111; bk. Mâverdî, *en-Nüket ve'l-uyûn*, 5/70-71; İbn Manzûr, “cnn”, 13/95.

*o da kabilesi de sizi, sizin kendilerini göremeyeceğiniz yerden görürler. Muhakkak Biz, şeytanları iman etmeyenlerin velileri kıldık.*⁵⁶

Kurtubî, bu âyetin tefsirinde, âlimlerin bir kısmına göre cinlerin görülmeyeceği, bir kısmına göre ise cinlerin görüleceği görüşüne sahip olduklarını söyler.⁵⁷ Nehhâs'ın (ö. 338/950), Allah Teâlâ'nın, cinleri içinde bulundukları hilkatleriyle görülmeyecek şekilde yarattığı, ancak aslî suretlerinden başka bir surete nakledilmeleri halinde görülebilecekleri, bunun, sadece peygamberler döneminde olabilen mucizelerden olduğu görüşünü⁵⁸ ve Kuşeyrî'nin, Allah Teâlâ, bugün âdetini, Âdemoğullarının şeytanları göremeyecekleri şekilde icra ettiği görüşünü nakleder. Sonra, *O (şeytan) ki, insanların göğüslerine vesvese verir*⁵⁹ âyeti ile *Şüphesiz şeytan Âdemoğlunun içinden kanın aktığı gibi akar*⁶⁰ ve *Şüphesiz meleğin de -kalbe- bir telkini, şeytanın da bir telkini vardır. Meleğin telkini hayır vaat etmek ve hakkı tasdik etmek hakkındadır. Şeytanın telkini ise, kötülük vaat etmeye ve hakkı yalanlamaya dairdir, hadis-i şeriflerinin cinlerin görülmeyeceği görüşünü desteklediğini belirtir.*

Kurtubî, cinlerin görüleceği görüşüne sahip olan âlimlerin, Ebu Hureyre'nin, Hz. Peygamber'in, kendisini ramazan zekâtını muhafaza etmekle görevlendirdiğini söylediği bir olayı naklettiğini ve orada hurma yiyen cinniye ele geçirdiğini, Hz. Peygamber'in de, *Dün senin esirin ne yaptı?*⁶¹ diye ona sorduğunu bildirdiği hadis-i şerifini delil gösterdiklerini ifade eder. Hz. Peygamber'in de, kendisine karşı çıkan ifrit hakkında, *Allah'a yemin olsun, eğer kardeşim Süleyman'ın duası*

⁵⁶ el-A'râf, 7/27.

⁵⁷ Bk. Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an ḥaḳā'iki ḡavâmiẓi't-tenzîl ve 'uyûni'l-eḳâvîl fî vüçûhi't-te'vîl*, thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd-Ali Ahmed Muavvid (Riyad: Mektebetü'l-Abikan, 1998), 2/436; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 5/510-511; İbn Atıyye, *el-Muḥarrerü'l-vecîz*, 1/185.

⁵⁸ Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'an*, 9/188.

⁵⁹ en-Nâs, 114/5.

⁶⁰ Buhârî, "İ'tikâf", 33 (No: 2039); Müslim, "Selâm", 39 (No: 2174, 2175).

⁶¹ Buhârî, "Vekâle", 40 (No: 2311).

olmasaydı, Medinelilerin çocuklarının kendisiyle oynayacağı şekilde zincire vurulmuş haliyle sabahı edecekti,⁶² buyurduğunu zikreder.⁶³ Kurtubî burada, Cezire cinlerinden olanların, Hz. Peygamber'den azık istedikleri, Hz. Peygamber'in onlara, *Her kemik sizin için (azık)dır*,⁶⁴ buyurduğu hadis-i şerifi de nakleder. Kurtubî'ye göre bu hadis, cinlerin yemek yedikleri hususunda bir delildir. Burada Kurtubî, kâfir olan tabip ve filozoflardan bir grubun, cinleri inkâr ederek onların basit varlıklar olduğunu, yemek yemelerinin düşünölemeyeceğini, onların bu sözleriyle Allah Teâlâ'ya karşı cüretkârlık gösterdiklerini ve iftirada bulunduklarını, Kur'ân ve sünnetin onların bu kanaatlerini reddettiğini, yaratılmışlar arasında basit bir varlığın bulunmadığını, bilakis yaratılmışların mürekkeb ve müzdevec olduğunu, bir ve tek sadece Allah Teâlâ olduğunu, O'nun dışındaki bütün varlıkların ise mürekkep olduğunu, durumu ne olursa olsun -O'ndan başka- asla bir ve tek diye bir varlık bulunmadığını, Hz. Peygamber'in, melekleri gördüğü gibi, cinleri de asıl suretlerinde görmesinin akla aykırı ve imkânsız bir şey olmadığını ifade eder.⁶⁵ Bununla birlikte Kurtubî, Ebû'd-Derdâ'dan Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu zikreder: *Cinler, üç bölük halinde yaratılmıştır. Üçte biri köpek, yılan ve yer haşereleridir. Üçte biri hızlı esen rüzgârdır. Üçte biri de Âdemoğulları gibidir. Onlar hakkında sevap ve (kusurları için) cezalandırılma söz konusudur. Allah, insanları da üç bölük halinde yaratmıştır. Onların üçte birinin kalpleri vardır fakat onlarla bir şey anlamazlar, gözleri vardır fakat onlarla bir şey görmezler, kulakları vardır onlarla bir şey işitmezler. Bunlar ancak*

⁶² Buhârî, "Salat", 8 (No: 461); Muslim, "el-Mesâcid ve mevâdiu's-salat", 5 (No: 541); Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî, *el-Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, ty.), 18/302-303 (No: 11780).

⁶³ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 9/189.

⁶⁴ Bk. Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn b. Ali el-Beyhakî, *es-Sunenu'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkadir Atâ (Beyrut: Dârü'l-kutubi'l-ilmîyye, 2003), 1/15, 18 (No: 27, 29); bk. Müslim, "Salat", 4 (No: 449).

⁶⁵ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 21/278.

*hayvanlar gibidirler, hatta yolca onlardan da sapıktırlar.*⁶⁶ *Diğer üçte birinin Âdemoğulları gibi vücutları vardır fakat kalpleri şeytan kalbidir. Öbür üçte biri ise, gölgesinden başka hiçbir gölgenin bulunmadığı bir günde Allah'ın gölgesi altında olacaklardır.*⁶⁷

Kurtubî'nin, cinlerin görülüp görülmemesi noktasında yaptığı bu açıklamalara bakıldığında, her iki görüşten birini diğerine tercih ettiği görünse de herhangi birine karar vermediğini söylemek mümkündür. Çünkü Kurtubî, cinlerin durumuna ait her iki görüşü de olumlu olarak değerlendirmektedir. Kanaatimiz, cinlerin, insanlarla manevi temasının olması yanında maddi temasının da söz konusu olabileceği dolayısıyla aslî hüviyetleri dışında muhtelif şekillerde görülebileceği yönündedir. Cinlerle ilgili olan âyetlerle birlikte, *Sizden kendisiyle birlikte cinden yandaşı (onu saptırmakla görevli şeytanı) beraber bulunmayan hiç kimse yoktur*⁶⁸ gibi hadis-i şerifler bu kanaatimizi güçlendirmektedir. Fakat şu da belirtilmelidir ki bugün kimin cin gördüğünü söylemesinin bağlayıcılığı yoktur, başka birine göre gördüğü belki kendi vehmidir, hayal ve varsanımdır.⁶⁹

4. Kur'an'ı Dinleyen Cinler

Allah Teâlâ, Kur'an'ı dinleyen cinler hakkında şöyle buyuruyor:

وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنصِتُوا فَلَمَّا قُضِيَ
Hani Kur'an'ı dinlemek üzere cinlerden bir grubu sana yöneltmiştik. Onlar, onun huzuruna gelince birbirlerine, 'Susun!' dediler. Kur'an'ın okunması bitince de uyarıcı olarak kavimlerine

⁶⁶ Bk. el-A'râf, 7/179.

⁶⁷ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 1/472.

⁶⁸ Muslim, "Sıfetü'l-münâfkîn ve ahkâmühüm", 50 -Sıfetü'l-kiyameti ve'l-cenneti ve'n-nâr- (No: 2814).

⁶⁹ Bk. Saadettin Merdin, *Geleneksel İslam İnancında mitolojik Unsurların kritiği: Cinlerle İlgili İnanışlar Bağlamında Bir İnceleme* (Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 119-121; Hayati Aydın, "Dinî Kaynaklar ve Kültür Bağlamında Cinleri Anlamak", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 21/3 (December 2017), 1623-1670.

*döndüler.*⁷⁰

Kurtubî, bu âyetin tefsirinde şunu söyler: Ebu Talib (ö. 619 m.) ölünce Hz. Peygamber Taif'e gitti. Sakiflilerin kendisine yardım etmelerini istedi. Fakat onlar Hz. Peygamber'in isteğini reddettiler. Hz. Peygamber'in Sakiflilerden bir iyilik geleceğine dair ümidi kalmayınca, oradan ayrıldı.⁷¹ Batn-i Nahle'ye vardı. Gece kalkarak namaz kılmaya başladı. Bu esnada Nusaybinli cinler diye maruf bir grup cin onun yanından geçti. Bunun sebebi, önceden cinler gökten hırsızca söz dinlerlerdi. Gök korunmaya alınıp cinler alevli atışlarla karşılaşınca İblis şunu dedi: Gökte cereyan eden bu hadise, dünyada meydana gelen bir şey sebebiyledir. İblis, durumu öğrenmek için etrafa gruplar gönderdi. Nusaybinli grup, bunların ilki ve cinlerin ileri geleni idi. Bu grup Tihame'ye gönderilmişti. Batn-ı Nahle'ye varınca, Hz. Peygamber'i sabah namazını kılariken gördü ve onun Kur'ân okuduğunu duydu ve kulak vererek, *susun dediler.*⁷²

Kurtubî şu bilgiyi de verir: Hz. Peygamber'e cinleri uyarması ve onlara Kur'ân okuması emredilince, Allah Teâlâ, Kur'ân'ı dinlesinler ve dönüp kavimlerini uyarsınlar diye cinlerin bir kısmını ona yönlendirdi. Hz. Peygamber de bu cinlere Kur'ân'ı okudu. Sonra onlara kavimlerinin yanına gitmelerini emretti, onlar da ayrılıp gittiler. Maksat ise, Kur'ân'a aykırı hareket etmekten kavimlerini uyarmak, korkutmak, Allah'ın azabından sakındırmaktı. Bu durum, cinlerin Hz. Peygamber'e inandıklarını ve Hz. Peygamber'in onları (kavimlerine elçi olarak) gönderdiğini gösterir. Bunun delili de onların, *Ey kavmimiz! Allah'ın davetçisinin çağrısını kabul edin ve ona iman edin*⁷³ söylemeleridir. Zira bu olmasaydı, onların kavimlerini uyarmaları ve korkutmaları söz

⁷⁰ el-Ahkâf, 46/29.

⁷¹ Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Ḳur'ân*, 19/220-221.

⁷² Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Ḳur'ân*, 19/222; bk. Mukâtil b. Süleyman, *Tefsir Mukâtil b. Süleyman*, thk. Abdullah Mahmud Şahhâte (Beyrut: Müessesetü't-tarihi'l-arabî, 2002), 4/461; Müslim, *el-Câmi'u's-şâhih*, "Salat", 4 (No: 449).

⁷³ el-Ahkâf, 46/31.

konusu olmayacaktı. Buna göre cinler, Hz. Peygamber'den iki ayrı zamanda Kur'ân dinlemişlerdir.⁷⁴

Allah Teâlâ yine şöyle buyuruyor:

قَالُوا يَا قَوْمَنَا إِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا أُنْزِلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ
Dediler ki: Ey kavmimiz! Biz Musa'dan sonra indirilmiş olup kendinden öncekileri doğrulayan, hakka ve dosdoğru yola ileten bir kitap dinledik.⁷⁵

Kurtubî, âyette geçen bu kitabın Kur'ân, onu dinleyenlerin Hz. Musa'ya inanan cinler, *Ey kavmimiz! Allah'ın davetçisinin çağrısını kabul edin*⁷⁶ buyruğundaki davetçiden kastın Hz. Peygamber olduğunu, bunun ise, Hz. Peygamber'in cinlere ve insanlara peygamber olarak gönderildiğini gösterdiğini belirtir. Mukâtil'in (ö. 150/767) de, Allah Teâlâ, Hz. Muhammed'den önce cinlere ve insanlara bir peygamber göndermiş değildir, sözünü zikreder.⁷⁷ Ayrıca Kurtubî İbn Abbas'tan (ö. 68/687-88), Hz. Peygamber'e inanan cinlerin kendi kavimlerinden yetmiş kişinin onların çağrılarına icabet ettiğini, buna binaen Hz. Peygamber'e geri döndüklerini, el-Batha'da onunla karşılaştıklarını ve Hz. Peygamber'in onlara Kur'ân okuduğunu, emirler verdiğini ve yasaklarda bulunduğunu ifade eder.⁷⁸

Allah Teâlâ yine şöyle buyuruyor:

De ki: Bana şu

⁷⁴ Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'ân*, 19/228-229; bk. Mukâtil, *Tefsir Mukâtil b. Süleyman*, 4/27-30; İbrahim Halil Erdoğan, "Metafizik Âlemden Cinlerle İrtibatın İmkânı/ İmkânsızlığı: Etimolojik ve Epistemolojik Bir Analiz", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 18/72 (Ekim 2019), 1953-1969.

⁷⁵ el-Ahkâf, 46/30.

⁷⁶ el-Ahkâf, 46/31.

⁷⁷ Bk. Mukâtil, *Tefsir Mukâtil b. Süleyman*, 4/30.

⁷⁸ Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'ân*, 19/229-230; bk. Mukâtil, *Tefsir Mukâtil b. Süleyman*, 4: 27-30; bk. Mahmut Yazıcı, "Hz. Peygamber'in Cinlerle Görüşmesine Dair İhtilafı Rivayetlerin Değerlendirilmesi", *Tasavvur Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 4/2, (Aralık/December 2018), 784-825.

vahyolundu: Cinlerden bir topluluk (beni) dinlediler ve dediler ki: Gerçekten biz, hayrete düşüren bir Kur'ân dinledik.⁷⁹

Kurtubî, Gerçekten biz, hayrete düşüren bir Kur'ân dinledik, buyruğunu, ifadelerinin fesahatinde, öğütlerinin belagatinde, bereketinin büyüklüğünde hayrete düşüren, benzersiz, aziz bir Kur'ân (dinledik) şeklinde açıklar. Ayrıca cinlerin, Hayrete düşüren sözüyle pek büyük (Kur'ân) demek istediklerini belirtir.⁸⁰

5. Cinlerin Mükellefiyeti

Allah Teâlâ, cinlerin mükellefiyeti hakkında şöyle buyuruyor:

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِّنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ
Andolsun biz, cinlerden ve insanlardan çok kimseleri cehennem için yarattık. Bunların kalpleri vardır fakat onlarla anlamazlar; gözleri vardır fakat onlarla görmezler; kulakları vardır fakat onlarla işitmezler. Onlar hayvanlar gibidir, hatta daha da sapıktırlar. Onlar, gafıl olanların ta kendileridirler.⁸¹

Kurtubî, bu âyeti tefsir ederken Allah Teâlâ'nın, adaleti gereği, cinlerden ve insanlardan cehennemi hak edecek kimseler yarattığına dair haber verdiğini söyler. Bunların, kendi kalplerinden istifade etmediklerini, akıllarıyla sevabı kavramadıklarını, görecekları cezadan korkmadıklarını, böylece hiçbir şey anlamayan kimseler konumunda olduklarını; gözleri olduğu halde bunlarla hidayeti görmedikleri, kulakları olduğu halde bunlarla öğütleri işitmedikleri gibi vasıflarının ifade edildiğini, burada asıl maksadın, tümüyle ilgili duyuların algılamadığını anlatmak olmadığını belirtir. Ayrıca onların, sevap elde edeceklerine dair hiçbir yolu izlemediklerini, tüm çabalarının yiyip içmek olması nedeniyle hayvanlar gibi hatta daha da sapık olduklarını

⁷⁹ el-Cin, 72/1.

⁸⁰ Kurtubî, *el-Câmi ' li-ahkâmi 'l-Kur'ân*, 21/279; bk. Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 6/223.

⁸¹ el-A'râf, 7/179.

çünkü hayvanların, fayda ve zarar verecek şeyleri gördüğünü ve sahiplerini takip ettiğini, onların ise böyle olmadıklarını söyler. Tâbiûn müfessirlerinden Ata'nın (ö. 114/732), (Hayvanlar) Allah Teâlâ'yı tanır, kâfir ise Allah Teâlâ'yı tanımaz, sözünü ve (Hayvanlar) Allah Teâlâ'ya itaatkârdır, kâfir ise Allah Teâlâ'ya itaatkâr değildir, sözünü de zikreder. Böylece onların, düşünmeyi terk ettiklerini, cenneti ve cehennemi düşünmekten yüz çevirdiklerini, dolayısıyla gafil olanların ta kendileri olduklarını beyan ederek⁸² neticede âyetin içerdiği gibi, cinlerin ve insanların kendi yaptıklarından mükellef olduklarını söyler.

Allah Teâlâ, bu konuda yine şöyle buyuruyor:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ *Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.*⁸³

Kurtubî'ye göre bu âyet, Allah Teâlâ'nın ezeli ilmi gereğince kendisine ibadet yapacaklar hakkında genel bir lafızla gelmiştir ve anlamı hususîdir. Ben cinlerden ve insanlardan bahtiyar olanları ancak Beni tevhid etsinler diye yarattım, anlamına gelir.⁸⁴ Kuşeyrî'ye göre de âyet, yeterli derecede tahsis edilmiştir. Zira deliler ve çocuklar Allah Teâlâ'ya ibadet etmekle emredilmemişlerdir. Allah Teâlâ'nın onlardan ibadet etmelerini istediği söylenemez. Ayrıca Allah Teâlâ, *Andolsun ki Biz cehennem için cinlerden ve insanlardan çok kimseler yaratmışızdır*⁸⁵ diye buyurmuştur. Cehennem için yaratılmış olanlar, ibadet için yaratılmış kimselerden olmaları mümkün değildir. Âyet, aralarından inanan kimseler hakkında kabul edilmesi gerekir. Bu da Allah Teâlâ'nın, *Bedevi Araplar, iman ettik, dediler*⁸⁶ buyruğuna

⁸² Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'an*, 9/390; bk. Mukâtil, *Tefsir Mukâtil b. Süleyman*, 2/76.

⁸³ ez-Zâriyât, 51/56.

⁸⁴ Bk. Mukâtil, *Tefsir Mukâtil b. Süleyman*, 4/133-134.

⁸⁵ el-A'râf, 7/179.

⁸⁶ el-Hucurât, 49/14.

benzer. Bunu da, Arap bedevilerinden muayyen bir grup söylemiştir.⁸⁷

Allah Teâlâ mükellefiyet konusunda yine şöyle buyuruyor:

سَنَفْرُغُ لَكُمْ أَيُّهَ الثَّقَلَانِ Ey ağır yükler altında bulunan iki fırka!
Yakında sizin hesabınıza bakacağız.⁸⁸

Âyette geçen الثَّقَلَانِ (ağır yükler altında bulunan iki fırka) lafzı ile cinler ve insanlar kastedilmiştir. Dünyada onlardan başka varlıklar olmakla birlikte cinler ve insanlar yükümlü kılınmış ve vaziyetlerinin büyük olması dolayısıyla kendilerine bu ad verilmiştir. Ayrıca hayatta iken ve öldükten sonra dünyada bir ağırlık oluşturdıkları için onlara bu isim verilmiş olabilir. Bu konuda Cafer-i Sadık şunu söylemiştir: İnsanlara ve cinlere الثَّقَلَانِ denilmesinin sebebi, her iki fırkanın günahlarla ağırlaşmış olmasıdır.⁸⁹ Kurtubî, Rahmân, Ahkaf ve Cin sûrelerinde, cinlerin muhatap, mükellef, emir ve yasaklara uymaları durumlarının söz konusu edildiğini, ödül ve ceza iktisabı zaviyesinden insanlara benzediklerine dair delil bulunduğunu, cinlerin müminlerinin ve kâfirlerinin, insanların müminleri ve kâfirleri gibi olduklarını, bütün bu hususların hiçbirisinde bizimle onlar arasında herhangi bir farkın bulunmadığını söyler.⁹⁰ Allah Teâlâ'nın, *Herkese işlediklerine göre dereceleri vardır*⁹¹ buyruğunun, cinlerin ödül kazanıp cennete girecekleri ile ilgili delil teşkil ettiğini belirtir. Zira bu âyetin evvelinde Allah Teâlâ'nın, *Ey cin ve insanlar topluluğu! İçinizden size âyetlerimi okuyan, bugününüzün gelip çatacağını bildirip sizi uyaran peygamberler gelmedi mi?*⁹² diye buyurmakta, sonra, *Herkese*

⁸⁷ Kurtubî, *el-Câmi ' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 19/506; bk. İbn Atıyye, *el-Muharrerü'l-vecîz*, 8/81-82.

⁸⁸ er-Rahmân, 55/31.

⁸⁹ Bk. İbn Atıyye, *el-Muharrerü'l-vecîz*, 8/171-172.

⁹⁰ Kurtubî, *el-Câmi ' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 20/138.

⁹¹ el-En'am, 6/132.

⁹² el-En'am, 6/130.

*işlediklerine göre dereceleri vardır*⁹³ buyurduğunu ifade eder.⁹⁴

Burada şunu belirtmede yarar vardır: Rahmân sûresi, mükellef olmaları bakımından cinlere ve insanlara hitaben gelmiştir. Zira sûrede şöyle buyurulmuştur: *Yakında sizi de hesaba çekeceğiz, ey cinler ve insanlar!*⁹⁵ Sûrede 31 kere tekrar edilen, *O hâlde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?*⁹⁶ sorusu da, Rahmân sûresinin her iki fıkaya hitap ettiğini gösterir.

6. Cin-Şeytan İlişkisi

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ Vesvese veren (vesvâs) o sinsi ve sinici (Hannâs) olanın şerrinden.⁹⁷

Âyette geçen vesvâs (vesvese veren), Şeytan'dır.⁹⁸ Şeytan'ın, Hannâs (sinsi ve sinici) olarak nitelendirilmesi çokça gizlenmesinden ötürüdür. Kul, Allah'ı andığı vakit sindiği, yani geri çekilmesi dolayısıyla da bu adın verildiği söylenmiştir. Haberde şöyle denilmiştir: *Şeytan insanın kalbi üzerinde kurulur. Kul gaflete düştü mü vesvese verir. Allah'ı andı mı siner.* Yani geri çekilir ve vesvese vermekten kaçır. Kurtubî, ayrıca şu bilgiyi aktarır: Hannâs (sinsi ve sinici), insanın kalbinde köpeğin burnuna benzer bir burnu bulunan şeytandır. İnsan gafil oldu mu ona vesvese verir, kul Rabbinin zikretti mi siner ve geri çekilir. Hz. Peygamber'in de şöyle buyurduğunu ifade eder: *Şeytan, Âdemoğlunun kalbi üzerine burnunu koyar. Allah'ı zikredek olursa siner, Allah'ı unutursa kalbini ağzına alır ve vesvese vermeye*

⁹³ el-En'âm, 6/132.

⁹⁴ Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'ân*, 19/231.

⁹⁵ er-Rahmân, 55/31.

⁹⁶ er-Rahmân 55/32.

⁹⁷ en-Nâs, 114/4-5.

⁹⁸ Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'ân*, 22/579; bk. el-Ferrâ, *Maâni'l-Kur'ân* (Beyrut: Âlemü'l-kütüb, 1983), 3/302; İbn Atiyye, *el-Muḥarrerü'l-vecîz*, 8/717.

koyulur.⁹⁹ Kurtubî, şu bilgiyi de nakleder: İnsan, Allah'ı zikrettiğinde Şeytan onun kalbinden saklanır ve çeker gider. İnsan gaflete düştüğünde onun kalbini ağzına alır, ona vesvese verir ve bazı uzak emellerle onu aldatır. Ona Hannâs denilmesi, kul Allah'ı anmaktan gaflete düştüğü takdirde geri dönmesi sebebiyle olduğu da söylenmiştir. Çünkü hanes, geri dönmek demektir.¹⁰⁰ Kurtubî, *Vesvese veren o sinsi ve sinici olan âyetini* açıklarken şu bilgiye de yer verir: Şeytan, vesvese vermekle hem hidayetten geri döner hem de yakînin dışına çıkar.¹⁰¹

7. Cin-İnsan İlişkisi

Cinlerin, insanlara vesvese vererek temasta bulunduğu aşikârdır. Ancak bu temasin niteliği ve niceliği tartışma konusu olmuştur.

Allah Teâlâ cin-insan ilişkisi bağlamında şöyle buyuruyor:

وَاتَّبِعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلَىٰ مُلْكٍ سُلَيْمٍ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمٌ وَلَكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ وَمَا أُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّى يَقُولَا إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ وَمَا هُمْ بِضَارِّينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ سُulayman'ın hükümlerliği hakkında şeytanların (ve şeytan tıynetli insanların) uydurdukları yalanların ardına düştüler. Oysa Süleyman (büyü yaparak) kâfir olmadı. Fakat şeytanlar, insanlara sihri ve (özellikle de) Babil'deki Hârût ve Mârût adlı iki meleğe ilham edilen (sihr)i öğretmek suretiyle kâfir oldular. Hâlbuki o iki melek, "Biz ancak imtihan için gönderilmiş birer meleğiz. (Sihri caiz görüp de) sakın kâfir olma" demedikçe, kimseye (sihir) öğretmiyorlardı. Böylece (insanlar) onlardan kişi ile karısını birbirinden ayıracakları sihri öğreniyorlardı. Hâlbuki onlar, Allah'ın izni olmadıkça o sihirle hiç kimseye zarar veremezlerdi. (Onlar

⁹⁹ Ahmed b. Ali b. Müsenna et-Temîmî Ebu Ya'lâ, *Müsned*, thk. Hüseyin Selim Esed (Beyrut: Dârü'l-me'mûn li't-türâs, 1973), 7/278-279 (No: 4301).

¹⁰⁰ Kurtubî, *el-Câmi ' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 22/581; bk. İbn Atiyye, *el-Muharrerü'l-vecîz*, 8/717.

¹⁰¹ Kurtubî, *el-Câmi ' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 22/582.

böyle yaparak) kendilerine zarar veren, fayda getirmeyen şeyleri öğreniyorlardı. Andolsun, onu satın alanın ahirette bir nasibi olmadığını biliyorlardı. Kendilerini karşılığında sattıkları şey ne kötüdür! Keşke bilselerdi!¹⁰²

Kurtubî'ye göre, وَمَا أُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ buyruğunda yer alan مَا 'mâ', nefy edatıdır. Ondan önceki وَ (vav) ile *Oysa Süleyman (büyü yaparak) kâfir olmadı* buyruğuna atfedilmiştir. Zira Yahudiler; Allah, Cebrail ve Mikâil ile büyüü indirmiştir, demişlerdi. Allah Teâlâ da bunu nefyetmiştir. Bu buyrukta takdim ve tehir vardır. İfadenin takdiri şöyledir: Süleyman kâfir olmadı, iki meleğe de bir şey indirilmedi. Fakat şeytanlar kâfir oldular ki insanlara Babil'de büyüü Hârût ile Mârût öğretiyorlardı. Hâlbuki o iki melek, Biz ancak imtihan için gönderilmiş birer meleğiz. (Sihri caiz görüp de) sakın kâfir olma, demedikçe, kimseye (sihir) öğretmiyorlardı. Burada Hârût ile Mârût, *Fakat şeytanlar kâfir oldular* buyruğundaki şeytanlardan bedeldir. Kurtubî'nin nazarında bu izah, âyetle ilgili yapılan açıklamaların en uygunu olup buna dair söylenen en sahih görüştür. Bunun dışındakilere itibar edilmez. Çünkü büyü, özlerinin latifliği ve anlayışlarının inceliği dolayısıyla şeytanlar tarafından çıkartılmış bir şeydir. İnsanlar arasında büyücülükle en çok uğraşanlar, kadınlardır ve (onların büyü yapmaları) özellikle ay hali oldukları vakitlere rastlar. Allah Teâlâ da, *Düğümlere üfören kadınların şerrinden*¹⁰³ diye buyurmuştur.¹⁰⁴

Allah Teâlâ bu konuda yine şöyle buyuruyor:

الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ
قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا *Faiz (Riba) yiyenler, ancak şeytanın çarptığı kimsenin kalktığı gibi kalkarlar. Bu, onların,*

¹⁰² el-Bakara 2/102.

¹⁰³ el-Felak, 113/4.

¹⁰⁴ Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'ân*, 2/282; ayrıca bk. Parlak, "Hârût ve Mârût Kıssası", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 55/1 (2014), 1-15.

“Alışveriş de faiz (riba) gibidir” demelerinden dolayıdır. Oysa Allah, alışverişi helâl, faizi (ribayı) haram kılmıştır.¹⁰⁵

Kurtubî, bu âyetin tefsirinde şunu ifade eder: Bu âyette, cinler tarafından sar’aya düşürülmeyi inkâr eden, bunun, tabiatın etkisi ile meydana geldiğini belirten, Şeytan’ın insanda yol alamayacağını ve Şeytan’ın insanı çarpmayacağını söyleyenlerin iddialarının tutarsız olduğuna bir delil vardır.¹⁰⁶ Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur: *Allah’ım, yüksek yerden düşmekten, göçük altında kalmaktan, suda boğulmaktan, yangından Sana sığınırım. Ölüm esnasında şeytanın beni çarpmasından Sana sığınırım. Senin yolunda geri kaçarken ölmekten Sana sığınırım ve zehirli bir hayvan tarafından sokularak ölmekten Sana sığınırım.*¹⁰⁷ Âyette geçen الْمَسِّ (çarpmak) ise, delilik demektir. Deli olma, ahirette faiz yemenin alametidir.¹⁰⁸ İsrâ’ mucizesinin anlatıldığı hadis-i şerifte de şöyle denilmiştir: ... *Cebrail beni alıp götürdü... Dedim ki: Ey Cebrail bunlar kimler oluyor? O bana: Bunlar faiz yiyen kimselerdir. Bunlar kabirlerinden kendilerine çarpmaktan dolayı Şeytan’ın sar’aya düşürdüğü kimse gibi kalkarlar.*¹⁰⁹

Allah Teâlâ, cin-insan ilişkisi konusunda yine şöyle buyuruyor:

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ *İşte böylece biz her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık. Bunlar aldatmak için birbirlerine yaldızlı laflar fısıldarlar. Rabbin dileseydi, bunu yapamazlardı. O hâlde, onları iftiralarıyla baş başa bırak.*¹¹⁰

Kurtubî’ye göre, *Bunlar aldatmak için birbirlerine yaldızlı laflar fısıldarlar* buyruğunda, Allah Teâlâ, cin olan şeytanların ins olan

¹⁰⁵ el-Bakara, 2/275.

¹⁰⁶ Kurtubî, *el-Câmi ‘ li-aḥkâmi ‘l-Kur’ân*, 4/391.

¹⁰⁷ Bk. Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, *es-Sünenü ‘l-kübrâ*, thk. Hasan Abdülmünim Şelbî (Beyrut: Müessesetü’r-risâle, 2001), “İstiâze”, 46 (No: 7918).

¹⁰⁸ Kurtubî, *el-Câmi ‘ li-aḥkâmi ‘l-Kur’ân*, 4/392.

¹⁰⁹ Kurtubî, *el-Câmi ‘ li-aḥkâmi ‘l-Kur’ân*, 4/393; bk. Taberî, *Câmi ‘u ‘l-beyân*, 14/439.

¹¹⁰ el-En’âm, 6/112.

şeytanlara fısıldadıklarını kastetmiştir. Onların fısıldadıklarına “vahiy” denilmesi, fısıldadıklarının gizli oluşundandır. Allah Teâlâ’nın, cinlerin olmayan şeyleri deyip göstermelerini ise zuhruf diye vasıflandırması, bu fısıldamaların ins’e süslü göstermelerindendir. Kurtubî, bu buyrukla ilgili şu bilgiyi de verir: Cinlerin her biriyle bir şeytan, insanların her biriyle de bir şeytan bulunmaktadır. Biri ötekiyle karşılaştığı zaman şunu der: Kendim, bu adamımı şu işle yoldan çıkardım. Sen de ona benzer bir şeyle adamını yoldan çıkar. Öteki de buna benzeyen şeyi söyler. İşte onların birbirine fısıldamaları budur. Kurtubî, birinci görüşe (cin olan şeytanların ins olan şeytanlara fısıldadığı şeklindeki izaha) Allah Teâlâ’nın şu buyruğunu delil getirir: “Gerçekten şeytanlar, sizinle mücadele etmeleri için kendi dostlarına mutlaka fısıldarlar.”¹¹¹ Kurtubî, Hz. Peygamber’in şu hadisinin de buna delâlet ettiğini belirtmektedir: *Sizden kendisiyle birlikte cinden yandaşı (onu saptırmakla görevli şeytanı) beraber bulunmayan hiç kimse yoktur. Sen de mi Ey Allah’ın Rasulü? diye sorulunca, o da şöyle buyurdu: Ben dahi böyleyim. Şu kadar var ki, Allah ona karşı bana yardım etti, o da Müslüman oldu. Böylece ben de onun şerrinden kurtulabiliyorum. O bakımdan bana hayırdan başka bir şey emretmiyor.*¹¹² Ebu Zerr’in ise şunu söylediği rivayet edilmiştir: *Hz. Peygamber buyurdu ki: Yâ Ebu Zer, ins ve cin olan şeytanların kötülüğünden Allah’a iltica ettin mi? Ebu Zerr: Yâ Rasûlallah, insin de şeytanları mevcut mudur? diye sordum, Hz. Peygamber: Evet, hem de onlar cin şeytanlarından daha kötüdürler, buyurdu.*¹¹³ Kurtubî, Malik b. Dinar’ın da şöyle dediğini ifade eder: İns şeytanı benim için cinlerin şeytanından daha zorludur. Çünkü ben, Allah’a sığındım mı cin şeytanı yanımdan uzaklaşır, gider, ins şeytanı ise bana gelir ve göz göre göre beni masiyetlere çeker.¹¹⁴

¹¹¹ el-En’âm, 6/121.

¹¹² Müslim, “Sıfatü’l-münâfkîn ve ahkâmühüm”, 50 -Bâbü sıfatı’l-kiyameti ve’l-cenneti ve’n-nâr- (No: 2814).

¹¹³ Nesâî, “İstiâze”, 46 (No: 7891).

¹¹⁴ Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'ân*, 8/501-502.

Allah Teâlâ yine şöyle buyuruyor:

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا يَا مَعْشَرَ الْجِنَّ قَدِ اسْتَكْبَرْتُمْ مِنَ الْإِنْسِ وَقَالَ أَوْلِيَاؤُهُمْ مِنَ الْإِنْسِ رَبَّنَا اسْتَمْتَعَ بَعْضُنَا بِبَعْضٍ وَبَلَّغْنَا آجَلَنَا الَّذِي أَجَلْتَ لَنَا قَالَ النَّارُ مَثْوِيكُمْ خَالِدِينَ فِيهَا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ Onların hepsini bir araya toplayacağı gün şöyle diyecektir: Ey cin topluluğu! İnsanlardan pek çoğunu saptırıp aranızda kattınız. Onların insanlardan olan dostları: Ey Rabbimiz! Bizler birbirimizden yararlandık ve bize belirlediğin süremizin sonuna ulaştık diyecekler. Allah da diyecek ki: Allah'ın diledikleri (affettikleri) hariç, içinde ebedî kalmak üzere duracağınız yer ateştir. Ey Muhammed! Şüphesiz senin Rabbin hüküm ve hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir.¹¹⁵

Kurtubî, bu âyeti açıklarken şunu söyler: Cinler ve insanlar birbirlerinden faydalanmaktadırlar. Cinlerin insanlardan faydalanması, insanların onlara boyun eğmelerinden lezzet almalarıyla; buna mukabil insanların, cinlerin telkinlerini kabullenerek lezzet almalarıyla tezahür eder. Öyle ki insanlar, cinler tarafından azdırılır ve yoldan çıkarılır. Neticede insanlar zina eder, içki içer duruma gelirler. İnsanların cinlerden faydalanma hali ise şöyledir: Söylendiğine göre, Araplardan biri, yaptığı yolculukta bir vadiden geçerken kendisine zarar gelmesin diye şunu dermiş: Korktuğum her şeyden bu vadinin rabbine (sahibi olan cinne) sığınırım.¹¹⁶ Kur'ân'da da, *Doğrusu insanlardan bazı kimseler, cinlerden bazılarına sığınlardı da, cinler onların taşkınlıklarını artırırlardı*¹¹⁷ buyuruluyor. Cinlerin insanlardan yararlanma durumu, insanlara yalan haberleri, kâhinliği ve büyücülüğü telkin etmeleriyle ya da insanların, korktukları şeyleri cinlerin engelleyebileceğini kabul etmeleriyle ve bu yollarla dünyalık elde etmeleriyle oluyordu. Âyet ise, yoldan çıkanların ve çıkaranların

¹¹⁵ el-En'âm, 6/128.

¹¹⁶ Bk. Mâverdî, *en-Nüket ve'l-uyûn*, 6/110.

¹¹⁷ el-Cin, 72/6.

azarlanacağını ve âhirette herkesin önünde onlara ağır sitemde bulunulacağını ifade eder.¹¹⁸

Allah Teâlâ yine şöyle buyuruyor:

لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءَنِي وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْإِنْسَانِ خَذُولًا *Andolsun ki bana geldikten sonra beni zikirden o saptırdı. Zaten şeytan insanı yardımcısız bırakıverir.*¹¹⁹

Kurtubî, *Andolsun ki bana geldikten sonra beni Zikir'den o saptırdı* buyruğu hakkında şunu söyler: Yani pişman olan kişi: *Andolsun*, dünyada iken kendisini dost edindiğim kişi Kur'an'dan ve ona iman etmekten beni alıkoydu, diyecektir. Âyetteki 'Zikir'den maksadın, Hz. Peygamber olduğu, dolayısıyla Hz. Peygamber'den beni alıkoydu, anlamına geldiği de söylenmiştir. 'Yardımcısız bırakmak' da, yardımı terk etmek anlamına gelir. İblis'in, Allah Teâlâ'ya ortak koşanlara Süraka b. Malik (ö. 24/645) gibi görünmesi de, yardımcısız bırakma türlerinden biridir. Zira İblis, melekleri gördüğü zaman, Allah Teâlâ'ya ortak koşanlardan uzak olduğunu söylemişti. Allah Teâlâ yolundan alıkoyan, Allah Teâlâ'ya karşı gelmede kendisine boyun eğilen kimse, azap ve bela geldiğinde insanı yardımsız bırakan bir şeytandır.¹²⁰

Allah Teâlâ, cin-insan ilişkisi hakkında yine şöyle buyuruyor:

قَالُوا سُبْحَانَكَ أَنْتَ وَلِيُّنَا مِنْ دُونِهِمْ بَلْ كَانُوا يَعْبُدُونَ الْجِنَّ أَكْثَرُهُمْ بِهِمْ مُؤْمِنُونَ *(Melekler:.) Hâşâ! Sen yüceler yücesisin. Bizim velimiz onlar değil, Sensin. Gerçekte onlar cinlere tapıyorlardı; çoğu onlara inanmıştı, dediler.*¹²¹

Kurtubî bu âyeti açıklarken, Meleklerin, Allah Teâlâ'yı tenzih ettiğini, O'nu veli edindiğini, kendisine itaat ve ibadet ettiğini, kulluğu

¹¹⁸ Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'an*, 9/27-28.

¹¹⁹ el-Furkan, 25/29.

¹²⁰ Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'an*, 15/403-404.

¹²¹ Sebe', 34/41.

sadece Allah Teâlâ'ya halisane yaptığını, aksine bazı insanların ise cinlere kulluk yapıp İblis'e ve avanesine boyun eğdiğini belirtir.¹²² Ayrıca Huzaalıların Müleyhoğulları olarak bilinen kabilesinin, cinlere taptığını ve cinlerin kendisine görüldüğünü, bu cinlerin melek ve Allah'ın kızları olduğunu iddia ettiğini, Allah Teâlâ'nın *Onlar, kendisi ile cinler arasında bir neseb uydurdular*¹²³ buyruğunun bunu anlattığını ifade eder.¹²⁴

Allah Teâlâ bu konuda yine şöyle buyuruyor:

فِيهِنَّ قَاصِرَاتٌ الطَّرْفِ لَمْ يَطْمِئِنَّهُنَّ أَنْسَ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌ *Oralarda bakışlarını sadece eşlerine çevirmiş dilberler vardır. Onlara eşlerinden önce ne bir insan, ne bir cin dokunmuştur.*¹²⁵

Kurtubî, bu âyetle ilgili izahında, cinlerin insanlar gibi cinsel ilişki kurdukları, cennete girecekleri ve cinlere cennette cinden hanımların verileceği hakkında delil bulunduğunu söyler. Bu hususta şu sözü de nakleder: Müminlere kendi türlerinden hûru'l-îynden eşler olacaktır. Buna göre insan türünden olan kadınlar insanlara, cin türünden olan kadınlar da cinleredir. Ayrıca Kurtubî, Kuşeyrî'nin şunu söylediğini belirtir: Allah Teâlâ'nın cennette mümin olan cinlere vereceği cinlerden olan hûru'l-îynin herhangi birisine hiçbir cin eli değmediği gibi, cennette mümin insanlara Allah Teâlâ'nın bağışladığı insan türünden hûru'l-îyne de hiçbir insan eli değmemiştir. Çünkü cinler, hiçbir zaman dünyada Âdemoğullarından olan kızlarla ilişki kuramazlar.¹²⁶ Kurtubî, en-Neml suresinin 44. âyetinin tefsirinde Belkıs

¹²² Bk. Mâverdî, *en-Nüket ve'l-uyûn*, 4/454.

¹²³ es-Saffat, 37/158.

¹²⁴ Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Ḳur'ân*, 17/326.

¹²⁵ er-Rahmân, 55/56.

¹²⁶ Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Ḳur'ân*, 20/156; Mâverdî, *en-Nüket ve'l-uyûn* 5/440; Fahrüddin er-Râzî de, bu âyeti yorumlarken cinlerin cinsî münasebette bulunduklarını, çoluk-çocukları ve üremeleri olduğunu belirtir. Ancak onların insanlar ile cinsî münasebet yapıp yapmayacakları hususunda ihtilaf bulunduğunu söyler. Meşhur olan görüşe göre, bunların, insanlarla da cinsî münasebette bulunabileceklerini, eğer böyle olmasaydı, cennette, soy-sop diye bir şey

hakkında birçok bilgiye yer verir. Orada Kurtubî, Belkıs'ın annesinin cin olduğunu ileri sürer.¹²⁷ Bununla birlikte Maverdî'nin şu sözünü nakleder: Belkıs'ın annesinin cinlerden olduğu görüşü cinslerin farklılığı, tabiatların ayrılığı, her iki varlık türünün hislerinin birbirine benzememesi dolayısıyla akıl tarafından kabul edilemez. Çünkü Âdemoğulları cismanidir. Cinler ise ruhanidir. Allah Teâlâ, Âdemoğullarını ses veren kurumuş çamurdan yarattı. Cinleri ise dumansız ateş alevinden yarattı. Böyle bir farklılık varken, bunların birbirleriyle imtizacı mümkün değildir. Bu ayrı oluşlarla birlikte bunlardan ortak bir nesil çıkması imkânsız bir şeydir.¹²⁸ Kurtubî, buna karşılık olarak bu konuda varid olan haberle birlikte aklın böyle bir şeyi imkânsız görmeyeceğini, hilkatin aslına bakılırsa, aslının su olduğunu, böyle bir şeyin de uzak bir ihtimal görülemeyeceğini ifade eder. *Mallarına, evlatlarına ortak ol*¹²⁹ ve *onlarda bunlardan evvel ne bir insanın, ne bir cinnin asla dokunmadığı, gözlerini yalnız eşlerine dikmişler vardır*¹³⁰ âyetlerini de delil getirerek¹³¹ cinlerin Âdemoğulları kızlarıyla ilişki kurmalarının mümkün olduğunu ileri sürer. Mücahid'in (ö. 103/721), erkek cima esnasında eğer besmele çekmeyecek olursa, cin onun organı üzerine katlanır ve onunla birlikte cima eder, sözünü de zikreder.¹³² Sonra Kurtubî, Allah Teâlâ'nın, *onlara eşlerinden önce ne bir insan, ne bir cin dokunmuştur* buyruğunun bunu anlattığını söyler ve bunu şöyle izah eder: Allah Teâlâ, hûru'l-îyni, onlardan önce ne insanın ne de cinnin el değmemesi ile nitelendirmiştir. Bununla bizlere Âdemoğullarına mensup kadınlara cinlerin el değdirebileceğini öğretmiştir, hûru'l-îynin ise bu kusurdan uzak ve münezzehe olduğunu

olmayacağını, dolayısıyla insanların o hurilerle temasının, cinlerin onlarla cinsî münasebeti gibi olduğunu, yani cinlerin teması olmadığı gibi insanların da teması olmadığını ifade eder (bk. Râzî, *Mefâtiḥu 'l-gayb*, 29/131).

¹²⁷ Kurtubî, *el-Câmi ' li-aḥkâmi 'l-Kur'ân*, 16/174-179.

¹²⁸ Bk. Mâverdî, *en-Nüket ve 'l-uyûn*, 4/216.

¹²⁹ el-İsrâ', 17/64.

¹³⁰ er-Rahmân, 55/56.

¹³¹ Kurtubî, *el-Câmi ' li-aḥkâmi 'l-Kur'ân*, 16/179-180.

¹³² Bk. Kurtubî, *el-Câmi ' li-aḥkâmi 'l-Kur'ân*, 13/120.

bildirmiştir. Kurtubî, الطَّمْتُ (Dokunmak, el değmek) kelimesinin, الْجَمَاعُ (cima etmek) anlamına geldiğini, bunu tamamıyla et-Tirmizî el-Hakîm'in (ö. 320/932) zikrettiğini, aynı şekilde Mehdevî (ö. 440/1048), Sa'lebî (ö. 427/1035) ve başkalarının da bunu söylemiş olduğunu ifade eder.¹³³

Allah Teâlâ yine şöyle buyuruyor:

كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنْسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِنْكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ
العَالَمِينَ Onların durumu Şeytan'ın insana: 'Kâfir ol' dediği zamanki
durumu gibidir. Kâfir olunca: 'Muhakkak ki ben senden uzağım, çünkü
ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım' der.¹³⁴

Kurtubî, bu âyeti açıklarken şöyle bir hadis-i şerif nakleder: Hz. Peygamber'den rivayet edildiğine göre Şeytan'ın kendisine 'Kâfir ol!' dediği insan, yanında sar'aya tutulan bir kadına dua etmek üzere bırakılmış rahib bir kimse idi. Şeytan ona teşvikte bulunarak o kadın ile ilişki kurdu, kadın da hamile kaldı. Daha sonra rezil olmak korkusu ile o kadını öldürdü. Şeytan o kadının yakınlarına bulunduğu yeri gösterdi. Manastırına gelerek rahipten manastırından inmesini istediler. Şeytan ona, kendisine secde edecek olursa, onu ellerinden kurtaracağı vaadinde bulundu. Rahib ona secde edince ondan uzak olduğunu belirterek rahibi kadının yakınlarıyla başbaşa bıraktı.¹³⁵

Allah Teâlâ yine şöyle buyuruyor:

الَّذِي يُوسُّوسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ Ki o insanların göğüslerine vesvese
veren.¹³⁶

Kurtubî, bu âyeti tefsir ederken Ebû Sa'lebe el-Huşenî'nin (ö. 75/694) şöyle dediğini belirtir: Ben Allah Teâlâ'ya bana Şeytan'ı ve

¹³³ Kurtubî, el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Ḳur'ân, 20/156.

¹³⁴ el-Haşr, 59/16.

¹³⁵ Kurtubî, el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Ḳur'ân, 20/380; bk. Mâverî, en-Nüket ve'l-uyûn, 5/509-510.

¹³⁶ en-Nâs, 114/5.

Âdemoğlunun bünyesindeki yerini göstermesini diledim. Onu gördüm. Şeytan'ın elleri onun ellerinde, ayakları ayaklarında, diğer şubeleri onun bedeninde idi. Şu kadar var ki onun, köpeğin burnu gibi bir burnu vardı. Âdemoğlu Allah'ı zikredecek olursa Şeytan siner ve geri çekilir, Allah'ı zikretmeyip susarsa onun kalbini yakalar. Kurtubî, Ebu Sa'lebe'nin bu izahına göre Şeytan'ın, Âdemoğlunun vücudunda dal budak salmış olduğunu; Âdemoğlunun her azasında onun bir parçasının bulunduğunu söyler. Kurtubî, Şeytan'ın vesvese vermesini de, sesi açıkça duyulmadan kalbe ulaşan gizli bir sözle kendisine boyun eğmeye çağırması olarak değerlendirir. Kurtubî, *İster cinden olsun, ister insandan olsun*¹³⁷ âyeti ile ilgili olarak Hasan-ı Basrî'nin, bunlar iki şeytandır: Cin şeytanı, insanların kalplerine vesvese verir. İnsan şeytanı ise, açıkça gelir, dediğini; ayrıca Katade'nin ise, şüphesiz cinlerden de şeytanlar vardır, insanlardan da şeytanlar vardır. O halde hem insan, hem cin şeytanlarından Allah'a sığın, söylediğini ifade eder.¹³⁸

Sonuç

Cinleri inkâr etme, doğru bir yaklaşım tarzı olarak görülmemiştir. Kurtubî, cinlerin varlığına inanmıştır ve inkâr edenlere karşı onların mevcudiyetini savunmuştur. Cinleri Kur'ân ve Sünnet çerçevesi dışında yorumlayanlara karşı çıkmıştır. Kendisinden önceki birçok âlimden yararlanmış, onlardan edindiği bilgileri serdettikten sonra gerektiği durumlarda onlara itiraz etmiş, sonra kendi görüşünü belirtmiştir. Tenkitlerinde, tahkir etmeden mutedil bir yol takip etmiştir. Görüşünü ortaya koyarken Kur'ân ve Sünnet dairesinde kalmaya gayret etmiştir.

Kurtubî, cinlerin insanlar gibi mükellef ve birbirleriyle ve diğer varlıklarla, bilhassa insanlarla karşılıklı etkileşimde bulunduğunu ifade etmiş, ayrıca her birinin diğeriyle ilişki kurabileceğini ileri sürmüştür. Kurtubî'nin, cinlerle ilgili izahları, genellikle bir bütünlük arz etmiştir

¹³⁷ en-Nâs, 114/6.

¹³⁸ Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'ân*, 22/582-583; bk. Taberî, *Câmi' u'l-beyân*, 754-755; Mâverdî, *en-Nüket ve'l-uyûn*, 6/379.

ancak birbirinden farklı görüşleri ele alırken getirilen deliller sebebiyle bazen onları birlikte benimsediği, onlar arasında tercihte bulunmadığı görülmüştür.

Kurtubî, cinlerden söz ederken birçok bilim dalını kullanmıştır. Fen bilimlerinden istifade etmiştir. İleri sürdüğü deliller, gerekçeler ve görüşler, yaptığı eleştiriler, istişhadda bulunduğu şiir ve deyimler gibi başlık konulabilecek birçok mevzuya temas etmiştir. Bu ve benzeri hususlarda müstakil çalışmaların yapılabileceği müşahede edilmiştir. Dolayısıyla Kurtubî Tefsiri'nin ayrı yerlerinde geçen dağınık birçok bilgiyi belirli başlıklar altında toplamanın faydalı olacağı anlaşılmıştır.

Kaynakça

- Aydın, Hayati. “Dinî Kaynaklar ve Kültür Bağlamında Cinleri Anlamak”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 21/3 (December 2017), 1623-1670. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/368388>
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *es-Sünenü 'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdulkadir Atâ. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 3. Baskı, 1424/2003.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî. *el-Câmi 'u's-şâhîh*. thk. Muhibuddin el-Hatib v.d. 4 Cilt. Kahire: el-Matbaatü's-selefiyye, 1. Baskı, 1400/1980.
- Cevherî, İsmail b. Hammâd el-Cevherî, *Tâcü'l-Lüga ve sıhahu'l-Arabiyye*. thk. Ahmed Abdulğafur Attar. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-İlim li'l-melâyîn, 4. Baskı, 1990.
- Diyanet İşleri Meali (Yeni)*. Erişim 18 Ağustos 2021. <https://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=15&ayet=27>
- İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dârü sadır, ty.

- Ebû Ubeyde, Ma'mer b. el-Müsennâ et-Teymî el-Basrî. *Mecâzü'l-Ḳur'ân*. 2 Cilt. Mısır: Mektebetü'l-Hancî, ty.
- Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ et-Temîmî el-Mevsîlî. *el-Müsned*. thk. Hüseyin Selim Esed vd. 16 Cilt. Beyrut: Dârü'l-me'mûn li't-türâs, 1. Baskı, 1973.
- Erdoğan, İbrahim Halil. "Metafizik Âlemden Cinlerle İrtibatın İmkânı/İmkânsızlığı: Etimolojik Ve Epistemolojik Bir Analiz". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 18/72 (Ekim 2019), 1953-1969. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/834076>
- Ferrâ', Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Ziyâd b. Abdillâh el-Absî. *Me'âni'l-Ḳur'ân*. 3 Cilt. Beyrut: Âlemü'l-kütüb, 3. Baskı, 1983.
- Hanbel, Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî. *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. 50 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, ty.
- İbn Atıyye el-Endelüsî., *el-Muḥarrerü'l-vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz*. thk. er-Rahhale el-Faruk vd. 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-hayr, 2. Baskı, 2007.
- İbn Fâris, Ebû'l-Hasan Ahmed. *es-Sâhibî fî fikhî'l-lügati'l-Arabiyyeti ve mesâilihâ ve sünenü'l-Arabi fî kelâmihâ*. thk. Ahmed Hasan Besc. Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, 1. baskı, 1997.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Ḳur'ân*. thk. Abdullah Abdulmuhsin et-Turkî. 14 Cilt. Beyrut: Muessesetü'r-risale, 1. Baskı, 2006.
- Merdin, Saadettin. *Geleneksel İslam İnancında mitolojik Unsurların kritiği: Cinlerle İlgili İnanışlar Bağlamında Bir İnceleme*. Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=jnE_xp4APm8NBvfoZER7Rw&no=o9OZcm7uC6Eq7VcEn73tqQ

- Mâverdi, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *en-Nüket ve'l-uyûn*. thk. es-Seyyid b. Abdülmaksûd b. Abdurrahim. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, ty.
- Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî. *Tefsîrû Mukâtil b. Süleymân*. thk. Abdullah Mahmud Şahhâte. 5 Cilt. Beyrut: Müessesetü't-tarihi'l-Arabî, 1. Baskı, 2002.
- Münâvî, Muhammed Abdür-rauf. *et-Tevkîf alâ mühimmâti't-te'ârîf*. thk. Abdülhamid Salih Hamdan. Kahire: Âlemü'l-kütüb, 1. Baskı, 1990.
- Müslim, b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *el-Câmi'u's-şahîh*. 2 Cilt. Riyad: Dârü taybe, 1. Baskı, 2006.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb en-Nesâî. *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Hasan Abdülmünim Şelbî. 12 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1. Baskı, 2001.
- Parlak, Ali. “Esbâb-ı Nuzûl Bağlamında Hârût ve Mârût Kıssasının Mahiyet Analizi”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 55/1 (2014), 1-15. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/581428>
- Polat, Emanullah, “Cin Suresi Perspektifinde Cinlerin Varlığı”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 14/53 (Bahar 2015), 337-365. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/70611>
- Râzî, Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *Mefâtîhu'l-ğayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dârü'l-fikir, 1. Baskı, 1981.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. 26 Cilt. Kahire: Dârü Hicr, by., 2001.

Yazıcı, Mahmut. “Hz. Peygamber’in Cinlerle Görüşmesine Dair İhtilaflı Rivayetlerin Değerlendirilmesi”. *Tasavvur, Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 4/2 (Aralık/December 2018), 784-825.

Zemahşerî, Ebü'l-Kāsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *el-Keşşâf 'an ḥaḳā'iki ğavâmiẓi't-tenzîl ve 'uyûni'l-eḳâvîl fî vüçûhi't-te'vîl*. thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd-Ali Ahmed Muavvid. 6 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-Abikan, 1. Baskı, 1998.